

Олександр Савчин

ORCID iD 0000-0003-3994-5872

викладач кафедри психології і педагогіки дошкільного навчання,
ДВНЗ Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
вул. Сухомлинського, 30, 08401 Переяслав-Хмельницький, Україна,
sam111@ukr.net

ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УМІНЬ БУДУВАТИ РОЗПОВІДІ РІЗНОГО ТИПУ

У статті подано аналіз проблем формування умінь у дітей старшого дошкільного віку будувати розповіді різного типу. На основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної та спеціальної літератури, виходячи з основної дефініції «будування розповіді», сформульовано підрядний термін стосовно теми дослідження: «будування розповідей різного типу». Розкрито та обґрунтовано психолого-педагогічні умови формування стійких умінь створення та доцільного застосування розповідей різного типу у дітей старшого дошкільного віку. Визначено компоненти, критерії, показники та рівні сформованості умінь будувати різного типу розповіді у дітей шостого року життя. Виокремлено етапи формування стійких умінь будувати різного типу розповіді старшими дошкільнятами.

Дефіцит дієвих педагогічних технологій щодо формування у дітей старшого дошкільного віку умінь будувати та доцільно застосовувати розповіді всебічної типізації значно знижує ефективну підготовку дітей до школи.

Запропонована педагогічно-мотиваційна технологія щодо формування у дітей шостого року життя стійких умінь створювати розповіді різних типів забезпечує маленьку особистість дієвим комунікативним інструментом, що неодмінно сприятиме її самореалізації як в шкільному середовищі, так і в кар'єрі, суспільстві, власному житті.

Окреслені перспективи подальших наукових досліджень, представлені такі самостійні типи розповідей, як розповідь – інструкція та розповідь – презентація.

Ключові слова: авторська педагогічно-мотиваційна технологія; зв'язне мовлення; коучер; монологічне мовлення; розповіді різного типу; розповідь–інструкція; розповідь–презентація; сучасні комп'ютерні гаджети; тьютор; фасилітаційне середовище.

<https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.111119>

Вступ. Оволодіння рідною мовою є одним із найважливіших надбань дитини в дошкільному віці – найбільш сензитивному для засвоєння мови. Якщо дитина не досягне певного рівня мовленнєвого розвитку до п'яти – шести років, то цей шлях, як правило, не може бути успішним на більш пізніх вікових етапах. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (2012) визначає важливим завданням сучасного закладу дошкільної освіти формування мовленнєвої компетенції дітей, орієнтує на активну позицію дитини в процесі опанування мови.

Проблема формування умінь у старших

дошкільників створювати та використовувати розповіді всебічної типізації досліджувалась класиками наукової думки й сучасними науковцями в різних аспектах: психологічному (Т. Ахутіна, Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Леушина, О. Лурія, Г. Люблінська, Т. Піроженко, С. Рубінштейн, І. Синиця, Ф. Сохін, та ін.); психолінгвістичному (І. Зимняя, Л. Калмикова, О. Леонт'єв, О. Шахнарович та ін.); лінгвістичному (Г. Доброва, О. Лаврент'єва, Н. Лепська, І. Овчиннікова, С. Цетлін, Н. Юр'єва та ін.); педагогічному (Р. Боша, Л. Ворошніна, В. Захарченко, А. Зрожевська, З. Істоміна, Є. Короткова, О. Лещенко, Н. Малиновська, Н. Орланова, Є. Тихеева, О. Ушакова, О. Фоміна, Л. Шадріна, В. Яшина та ін.);

лінгводидактичному (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Т. Донченко, Л. Калмикова, Т. Ладиженська, К. Крутій, В. Мельничайко, Л. Паламар та ін.).

Мета статті – проаналізувати проблему формування умінь удітей старшого дошкільного віку будувати розповіді всебічної типізації, на основі теоретичного аналізу психолого-педагогічної та спеціальної літератури, розкрити та обґрунтувати педагогічні умови формування стійких умінь створення та доцільного застосування розповідей різного типу у дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз проблеми формування умінь у дітей старшого дошкільного віку будувати розповіді всебічної типізації. Засвоєння дитиною рідного мовлення проходить у строгій закономірності та характеризується рисами, загальними для усіх дітей. Л. Виготський стверджував, що «дитина сприймає навколишній світ не тільки через зір та слух, але й через своє власне мовлення, оскільки веде внутрішній монолог і зовнішній діалог».

Як зазначав О. Леонтьєв (2003), механізм мовленнєвої здатності формується на основі вроджених психофізіологічних особливостей людини та під впливом мовленнєвого спілкування. Лінгвістична здатність (здібність) – це сукупність мовленнєвих навичок та умінь, що сформувалися на основі повноцінних передумов їх розвитку (с. 124).

Мова є загальною основою навчання та виховання дітей у ЗДО (зкладах дошкільної освіти). Оволодіння рідною мовою як засобом пізнання та способом специфічно людського спілкування є найбільш вагомим досягненням дошкільного дитинства. Адже психофізіологами доведено, що саме дошкільний вік є найбільш сприятливим для оволодіння рідною мовою. До шостого року життя дитина вже повинна впевнено засвоїти звукову систему рідної мови й усвідомлювати звуковий склад слова (Д. Ельконін), грамотно оперувати відмінковими закінченнями та основними граматичними формами (О. Гвоздев) та вже до шести років повинна оволодіти монологічним мовленням (С. Рубінштейн). Якщо ж дитина з якихось причин буде ізольована від повноцінного мовленнєвого спілкування в дошкільні роки, це негативно позначиться на її подальшому як розумовому розвитку взагалі, так і на мовленнєвому зокрема.

Мовлення – найсуттєвіший інструмент

реалізації мислення, спілкування й усвідомлення особистістю рівня буттєвості світу, основний чинник самоідентифікації в соціальному середовищі та слугує «засобом творчого перетворення матеріального світу у світ духовний» (Гумбольдт, 1985, с. 346).

Мовлення – вербальне спілкування за допомогою мовних знакових одиниць (слів, синтаксичних конструкцій, тексту, інтонацій), нерідко за підтримки невербальних засобів. Мовлення ґрунтується на правильному розумінні та передаванні думок і переживань через систему засобів мовлення та має три різних значення: мовлення як діяльнісний процес, мовлення як продукт мовної діяльності, мовлення як ораторський жанр (Калмикова, 2003, с.14).

У лінгвістичних словниках «усне мовлення» визначається як: «форма мовлення, тип мовленнєвої діяльності, при якому мовленнєва інформація передається за допомогою звуків»; «ситуативне мовлення, що створюється у процесі спілкування, розраховане на слухове сприйняття та залежить від реакції слухачів; передбачає безпосередньо присутність адреса мовлення, що дає можливість мовцеві змінювати своє мовлення залежно від реакції слухача; підготовлене (сплановане) та спонтанне; звучне, вимовне, форма існування мови, протиставлена писемній мові»; «мова, втілена у звуках, сприймана на слух, одна з двох (писемна) форм реального існування мови як засобу комунікації»; «мовлення, якому характерне прагнення до самостійності, предикативності (дієслівності) відрізків мовлення, менших, ніж речення»; «мовлення, яке характеризується більш вільним відношенням до літературної норми» (Розенталь, 1986, с. 83).

Велике теоретичне значення для розкриття теми дослідження має розуміння явища «усне мовлення», оскільки формування умінь продукувати мовлення у дітей в ЗДО здійснюється тільки в межах усного мовлення. Саме тому з багатьох тлумачень цього феномену ми вибираємо визначення усного мовлення, яке співмірне з поняттями «мовленнєві уміння» та «формування умінь будувати розповіді». Це визначення, що підкреслює цілеспрямованість і підготовленість мовленнєвого процесу.

Так, за А. Баранником (1969), усне мовлення – це «вербальне (словесне) узагальнення за допомогою мовних засобів, що сприймаються на слух. У процесах народження усного мовлення виокремлюються ланки орієнтування,

одночасного планування (програмування), мовленнєвої реалізації та контролю» (с. 174).

Зауважимо, що усне мовлення має низку особливостей, зумовлених саме усною формою її існування. Вплив форми існування мови настільки великий, що ці особливості виявляють себе незалежно від ступеня присутності в мовленні мовленнєвих чи книжних елементів. Адже для мовця усне мовлення може бути як підготовленим, так і непідготовленим (розмовне мовлення). Якщо воно підготовлено, то мовець свідомо чи не свідомо повинен будувати своє мовлення, розраховуючи на його успішне сприймання.

Вчені (Н. Андреев, О. Земська, Т. Ладиженська) вважають, що головною ознакою усного мовлення є те, що «тексти, які породжуються -- створюються безпосередньо в процесі говоріння». Відтак, мовлення звукове, що сприймається на слух і створюється в процесі словесної імпровізації.

Т. Ладиженська у класичній монографії «Анализ устной речи учащихся V–VIII классов» (1963) доводила, що в процесі усного мовлення «використання мовних засобів і їх обміркований відбір взаємопов'язані». Для усного мовлення, як для мовлення, що склалось у момент говоріння, характерні дві особливості: надмірність і лаконізм усного мовлення, уривчастість усного мовлення.

Термін «розмовне мовлення», на відміну від терміна «усне мовлення», й дотепер не має однозначного трактування. Розмовне мовлення – це мовлення в межах розмовно-побутового стилю, який має усну та писемну, діалогічну й монологічну форми вияву.

Український мовознавець І. Білодід (1965) ще в 60-х рр. ХХ ст., розмежовуючи поняття «усна мова» й «розмовна мова», зауважив, що усна мова – поняття широке, воно являє собою цілий комплекс, до якого входить розмовна мова як одно з найважливіших її відгалужень, характерне своєю багатоманітністю та експресивністю».

Мовленнєва особистість розвивається ефективно лише тоді, коли вона включена у повноцінну мовленнєву діяльність, в якій дорослий відіграє головну, провідну роль. Завдання дорослого – усіляко сприяти мовленнєвому розвитку дитини, активізувати та стимулювати його, обираючи для цього доступні та найбільш ефективні шляхи. Бо саме формування активного мовлення дитини починається з мовленнєвого наслідування

і є ефективним лише за умов емоційного підйому.

Мовлення дітей, за твердженням Л. Калмикової (2003), у період дитинства – унікальне явище. Багато дослідників мовленнєвої діяльності замислювались над тим, як дитина протягом шести років оволодіває складною системою рідної мови, які неусвідомлені дії дають їй змогу безпомилково дотримуватися закономірностей словотворення, формотворення, синтаксису та навіть стилістики; які мовленнєво-інтелектуальні механізми допомагають дитині за стислий період практично оволодівати рідною мовою й монологічним мовленням на рівні, достатньому для повноцінного спілкування й орієнтування в навколишньому світі (с. 57).

Мовленнєва діяльність реалізується в таких видах, як говоріння, слухання, читання, письмо. Ці види мовленнєвої діяльності виступають як основні види взаємодії людей в процесі вербального спілкування.

Інформаційна, комунікативна, мисленнєва функції мовлення слугують основним (ядерним) інвентарем монологічного / діалогічного мовлення та слугують утворенню таких його напівпериферійних категорій як: естетична, репрезентативна, виховна, координаційна.

На відміну від діалогічного мовлення, яке носить ситуативний характер, монологічне мовлення взагалі, та розповідне мовлення старших дошкільників зокрема, повинно характеризуватися розгорнутістю, організованістю, довільністю. Це вимагає від дитини обмірковування мовленнєвого висловлювання, здатності віднайти відповідну мовленнєву форму для побудови розповіді, обравши доцільний тип відповідно побутово-соціальної ситуації (Калмикова, 2008, с. 239).

У дошкільному віці діти опановують лише два види мовленнєвої діяльності: слухання та говоріння. Слухання, тобто аудіювання – це сприймання мовлення на слух і його розуміння. Результатом цього є розуміння або нерозуміння тексту. Говоріння – це продуктивний вид активної мовленнєвої реалізації, активний процес здійснення спілкування, зовнішнє вираження способу формування та формулювання думки засобами мови (Базовий компонент дошкільної освіти, 2012; Богуш, 2005, с. 389).

Дитина у віці п'яти – шести років уже повинна вміти складати розповіді за картинками,

з власного досвіду, про іграшки, творчі розповіді на тему, розповіді-етюди, мініатюри, передавати зміст переглянутих мультфільмів, фільмів, вистав, почутих казок, оповідань тощо (Базовий компонент дошкільної освіти, 2012; Калмикова, 2003).

Важливим якісним новоутворенням дітей старшого дошкільного віку є поява планувальної та регулювальної функцій розповідного мовлення.

Важливу роль в говорінні відіграє *мовленнєва комунікація*, основною одиницею якої є розгорнуті висловлювання, а мовленнєвою формою вираження яких є текст. Тексту притаманні дві основні властивості – зв'язність і цілісність.

Зв'язність – категорія лінгвістики тексту (мовлення), розгорнуте мовленнєве висловлювання, яке являє собою закінчену послідовність окремих висловлювань (речень), пов'язаних одне з іншим за змістом і граматично, в межах загального задуму розповідаючого.

Цілісність, на протизагу зв'язності – це характеристика тексту як смислової єдності та позначається на всьому тексті (або на окремих його фрагментах, відносно закінчених в змістовному відношенні). Вона має психолінгвістичну природу. Суть феномена цілісності – в ієрархічній організації планів (програм) мовленнєвих висловлювань, що використовується реципієнтом при сприйнятті даного тексту. Зовнішні (мовні та мовленнєві) ознаки цілісності виступають для реципієнта як сигнали, що дозволяють йому, не чекаючи повного сприйняття тексту (а іноді і з самого початку процесу сприйняття), прогнозувати його можливі межі, обсяг і, що найголовніше, його змістовну структуру та використовувати всі ці дані для полегшення адекватного сприйняття. На відміну від зв'язності, цілісність тексту може бути більшою або меншою (Леонтьєв, 2003, с. 201).

До ознак цілісності тексту належать: а) ознаки, задані комунікативною інтенцією мовця й реалізовані на тексті як смисловій єдності (комунікативні), наприклад, «модальність – диктальність» у діалозі; б) ознаки, що характеризують цілісний текст через повторюваність, але не співвідносяться з його смисловою структурою, наприклад, стилістичні ознаки; в) сигнали межі цілісного тексту тощо (Калмикова, 2003, с. 57).

Основними ознаками тексту, на думку Т. Ладиженської (1963), є наявність

заголовка, завершеність, тематична єдність, інформативність. Дослідницею з'ясовано, що діти нерідко відхиляються від запропонованої теми. Це пояснюється їхнім невмінням попередньо планувати висловлювання (Н. Краєвська, О. Крилова, Є. Кубрякова, В. Радзіховська, Н. Родіна, Н. Саєнкова, Г. Синєкопова, Є. Тарасов, Н. Уфимцева). Проте, зауважують дослідники дитячих текстів, у навчанні діти здатні обмежуватися у своїх висловлюваннях однією темою (Калмикова, 2003, с. 60).

Щодо інформативності тексту, то слід зазначити, що діти часто пропускають важливу для сприйняття слухачем інформацію при складанні вихідного тексту, нерідко їхня мова буває не виправдано ситуативною, а відтак – стає повністю або частково незрозумілою. Для визначення рівня ситуативності мовлення дітей підраховується кількість зображувальних жестів, кількість вказівних часток та прислівників (Калмикова, 2003, с. 61).

Науковцями доведена теза про те, що діти можуть обирати різні стратегії оволодіння мовою, йти дещо відмінними шляхами (інтенсивно, екстенсивно): немає й бути не може єдиної стратегії розвитку мовленнєвого механізму для всіх дітей. Одночасно висловлюються припущення, що в процесі становлення мовленнєвих навичок діти можуть змінювати такі стратегії (Калмикова, 2003, с. 80).

Належна увага надається тлумаченню такого суттєвого поняття, як «мовна компетенція», оскільки воно допомагає глибше усвідомити, схарактеризувати механізм оволодіння дитиною мовленням.

Сучасна педагогічна наука розглядає мовленнєву діяльність дітей, компетентність (здібність) у мові й застосування мови (мовну активність) як взаємозалежні явища мовлення. Компетентність у мові є результатом розвитку її практичного застосування в мовленнєвій діяльності; лише в результаті активного відображення дійсності й активного спілкування в дитини виникає розуміння мови та здатність висловлювати в індивідуальному мовленні власні наміри, бажання, прагнення, устремління (Базовий компонент дошкільної освіти), (Богуш, 2005, с. 88). Центральним завданням у дошкільному дитинстві є розвиток зв'язного мовлення, під час якого реалізується головна функція мовлення – комунікативна. Адже дитина для власного особистісного

розвитку та успішної соціалізації мусить спілкуватися з тим, хто поруч, тобто стати зрозумілою, переконливою, а також навчитися пізнавати світ за допомогою мови й мовлення, розвинути свідоме, у міру своїх можливостей, ставлення до мовної дійсності.

Якість зв'язного мовлення залежить від рівня розвитку всіх сторін мовлення (фонетичного, лексичного, граматичного), у ньому виявляються всі досягнення дошкільника в опануванні рідного мовлення, отже, не менш значущим є структурний напрям, пов'язаний із розвитком фонетичного, лексичного та граматичного мовлення.

Розвиток зв'язного мовлення передбачає формування діалогічного та монологічного мовлення.

Розвиток зв'язного монологічного мовлення передбачає: навчання дітей переказу текстів; оволодіння різними типами розповіді на основі елементарних уявлень про структуру, функціональне призначення тексту, засоби образності; формування якостей самостійного зв'язного висловлювання: цілності, змістовності, логічної послідовності, образності, креативності.

Аналіз мовленнєвих умінь дітей старшого дошкільного віку будувати різні за типами розповіді рідною мовою виявляє брак виразності, логічної довершеності, порушення часової послідовності, відсутність зв'язності її цілності, дефіцит мовних засобів. Несформованість цих умінь удитини ускладнює перебіг комунікативно-доцільних мовленнєвих процесів збіднює спілкування з однолітками та дорослими, уповільнює когнітивний і комунікативний розвиток, не забезпечуючи, від так, необхідний рівень інтелектуальної готовності дитини до школи.

Натомість результати теоретичного аналізу означеної проблеми засвідчили, що питання навчання старших дошкільників розповідей різних за типізацією, попри всю різноманітність пропонованих педагогічних підходів, залишається до цього часу системно не вивченим. Існуючі дослідження зорієнтовані переважно на вивчення розвитку одного з цих типів розповідей, що не забезпечує формування у дітей умінь розповідання, необхідних для доцільної мовної компетенції дошкільника використовуючи всі типи розповідей щодо комунікації та розвитку.

Як стверджує Л. Калмикова (2008), «навчально-мовленнєва діяльність – це

цілеспрямований процес оволодіння дітьми навичками й уміннями використання мови під впливом спеціально організованого мовленнєвого середовища з високим розвивальним потенціалом та інших педагогічних заходів задля засвоєння соціально – культурного досвіду, норм рідної мови, довільного й усвідомленого опанування процесуальності мовлення, встановлення доцільної вербальної комунікації» (с. 272).

Структурними компонентами, покликаними сприяти ефективному формуванню умінь будувати розповіді типи розповідей у дітей старшого дошкільного віку визначено когнітивний, мотиваційний, операційний.

Відповідно до сутності поняття «розповідь» визначено критерії та показники сформованості умінь продукування різнотипових розповідей старшими дошкільниками: *когнітивний* (сформованість знань про особливості використання розповідей всієї типової гами у повсякденному житті маленької особистості при комунікуванні з різновіковим соціумом); *мотиваційно-ціннісний* (вмотивованість до оволодіння стійкими уміннями майстерно продукувати розповіді різноманітної типізації, усвідомлення особистісного сенсу та значущості, таких нових типів розповідей, як розповідь – інструкція та розповідь – презентація (для налагодження комунікації з представниками будь-яких верств населення; прагнення професійного самовдосконалення, запоруки самореалізації, як кар'єрно-професійної, так і життєво-особистісної); *технологічно-результативний* (володіння навичками аналізу інформації, виокремлення головного та синтезу (пропонування) варіантів рішень, за допомогою доречних типів розповідей, включаючи розповіді – інструкції та розповіді – презентації, як ефективний інструмент переконання. Так під *розповіддю – інструкцією* пропонується розуміти усний виклад інформації у дії, часі та просторі, яка містить перелік конкретних покрокових правил, дотримання яких гарантує успіх у поставленій меті, а під *розповіддю – презентацією* слід розуміти виклад інформації про позитивні переваги живої/неживої природи, предметів/явищ у побутово-соціальному середовищі, що неодмінно сприятиме маленькій особистості в її адаптації, комунікуванні та самоствердженні в суспільстві.

Сучасні педагогічно – мотиваційні підходи щодо формування умінь у дітей старшого

дошкільного віку будувати різного типу розповіді. Для успішного оволодіння дітьми старшого дошкільного віку стійкими уміннями створювати розповіді будь-якого доцільного типу, завданням дорослих є створення ефективного мотиваційного середовища (наявності теми, мети, місця, часу мовлення та адресата), мовленнєвої ситуації, яка, в свою чергу, визначається такими обставинами, які мотивують старшачків брати участь у мовленнєвій діяльності. Під *мовленнєвою ситуацією* пропонується розуміти комплекс зовнішніх умов спілкування та внутрішніх реакцій маленької особистості, що знаходять вираження у висловлюванні. Інакше кажучи, для виникнення мовлення необхідні мета, причина, тема, місце, час мовлення та адресат. Всім цим вимогам відповідає такий дієвий мовленнєвий інструментарій як розповідь у всьому її типовому різноматті.

Слід пам'ятати, що саме в цьому віці часто трапляються випадки специфічного розвитку мовлення дошкільнят, які потребують індивідуальної корегувальної роботи.

Все вищезазначене покликана забезпечити авторська педагогічно-мотиваційна технологія, яка полягає у створенні такої взаємоповажної, атмосфери довіри між педагогом і вихованцями та між однолітками, при якій думка кожного буде вислухана та почута, не зважаючи на те, чи буде вона вірною чи помилковою, потребою грамотної корекції/поради (фасилітаційне середовище), де дорослий не є диктатор/ментор, а виступає дитячим товаришем, який і сам потребує поваги, підтримки й поради від маленьких особистостей, під час пошуку оптимальних рішень на шляху прилаштування до реалій повсякденної дійсності, але не забуваючи про власну навчально-виховну місію (тьютор / коучер).

Досвід практичної та наукової роботи з вихованцями ЗДО м. Переяслав – Хмельницький Київської області дозволяє авторові констатувати недостатність використання традиційних методів навчання старших дошкільнят розповідного монологічного мовлення.

Для того, щоб зацікавити вихованців, організувати процес навчання максимально цікавим, емоційно насиченим, необхідні нестандартні, інноваційні технології. У цьому відношенні за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема використання навчальних комп'ютерних ігрових

завдань відкриваються нові можливості в навчанні дошкільнят розповідного монологічного мовлення.

Навчальні комп'ютерні технології дозволяють забезпечити доступність, привабливість, ігровий елемент в процесі навчання дітей створювати розповіді всіх типів, закріплюючи ці навички в стійкі уміння.

Але не забуваймо, що електронні гаджети можуть здійснювати як позитивний, так і негативний вплив на формування особистості дитини в залежності від того, наскільки грамотно й екологічно організований процес включення старшачків в освоєння комп'ютерних технологій: слід враховувати санітарні правила та норми використання інформаційно-комунікативних технологій, обов'язково дотримуючись рекомендованих годин дня для занять дітей з гаджетами, робити перерви, проводити фізкультхвилинки, зорову гімнастику для розслаблення очей. Головний індикатор міри – позитивний емоційний настрій дітей, їх ініціативність у мовленнєвих висловлюваннях. Завдання, що містять гаджети (комп'ютери, ноутбуки, планшети, мультимедійні прилади) викликають виражений інтерес старших дошкільнят, оскільки проводяться в ігровій формі, з огляду на провідну навчальну лінію спілкування. Педагог бере на себе роль провідника в цьому процесі. На заняттях з розвитку мовлення електронні ігри та завдання надають можливості подати дітям інформацію не традиційним способом, а за допомогою цікавої відеографіки. Діти з цікавістю виконують завдання створюючи той чи інший тип розповіді, прагнучи висловлювати своїми словами враження, складаючи творчу розповідь, тим самим закріплюючи стійкість сформованих умінь розвиваючи, розповідне монологічне мовлення (Калмикова, 2003, с. 176).

Разом з тим, навчальні комп'ютерні ігри не можуть замінити традиційну форму навчання з організацією міжособистісного спілкування педагога і дітей, спілкування дітей один з одним. Комп'ютерні ігрові завдання, на відміну від реальної ігрової діяльності, де є спільність, співпраця дітей, не містять паралельну взаємодію гравців. Оскільки в комп'ютерних іграх втрачається багатство комунікації, інформаційно-комунікаційні технології можуть використовуватися як додатковий метод роботи з розвитку монологічного мовлення дошкільників.

У процес розвитку розповідного мовлення старших дошкільнят слід інтегрувати такі дієві формувальні аспекти як анімація, графіка, музика, дизайн (Богуш, 2005, с. 512).

Досвід накопиченої педагогічної роботи з дітьми старшого дошкільного віку по формуванню умінь створювати ними розповіді різного типу вимагає створення таких додаткових самостійних типів розповіді як розповідь-інструкція (виклад інформації у дії, часі та просторі, яка містить перелік конкретних правил, дотримання яких гарантує успіх) та розповідь-презентація (виклад інформації про переваги живої/неживої природи, предметів та явищ у побутово-соціальному середовищі).

Висновки. Формування мовлення дітей старшого дошкільного віку складається із структурних компонентів, до яких належать: *мовленнєва компетенція*, як одна з ключових базисних характеристик особистості; *мовленнєвий розвиток*, тобто формування певних мовленнєвих умінь та навичок, що забезпечують функціонування мовлення; *навчання мови*, пов'язане з певним обсягом елементарних знань про мову та мовлення, що формуються на основі розвитку мовного чуття й водночас зумовлюють цей розвиток; *мовленнєве виховання*, метою якого є виховання мовленнєвої культури особистості.

Важливе значення для розвитку мисленнєвих і мовленнєвих умінь дитини має навчання їх розповіданню, вмінню доцільно застосовувати різні типами розповіді, як інструменту зв'язного, послідовного, логічного викладу певних подій, що розгортаються в часі. Дошкільники оволодівають здатністю використовувати свій життєвий досвід і виражати власні спостереження у монологічному висловлюванні, свідомо створюючи той чи інший доречний тип розповіді.

Оволодіння дошкільнятами стійкими уміньми розповідання – це довготривалий процес, що вимагає від вихователя вмілого педагогічного керівництва ним. Метою сучасної педагогіки на етапі дошкільного дитинства є виховання мовної особистості, тобто формування особистості, яка адекватно, доречно, вільно та творчо застосовує мову в різних ситуаціях буття задля реалізації власних мовленнєвих завдань, комунікування, самореалізації.

Аналіз літератури з даної проблематики дозволив виявити зростаючу актуальність звернення педагогів до інформаційних технологій в ході освітнього процесу. Використання комп'ютерних програм, навчальних ігор, мультимедійних презентацій дозволяє в деякій мірі змістити акцент з вироблених методів навчання на пошуковий, творчий метод в освоєнні дітьми монологічного мовлення, що дозволяє залучити пасивну дитину до активної діяльності, зробити навчальний процес цікавим, забезпечити емоційну включеність старших дошкільнят, активізувати їх пізнавальну діяльність, розумові та мовленнєві здібності, реалізуючи особистісно-орієнтований, диференційований підхід в навчанні дітей. Активне доречне застосування розвиваючих ігор, командних змагань, мультимедійних квестів дозволяє змістити акцент з існуючих методів навчання на сучасніші пошукові, творчі методи в освоєнні дітьми монологічного розповідного мовлення, мотивуючі дитину до активної мовленнєвої діяльності, зробити навчальний процес цікавим, забезпечити емоційну включеність старших дошкільнят, активізуючи їх пізнавальні розумові та мовленнєві здібності, реалізуючи особистісно-орієнтований, диференційований підхід в навчанні. Педагог в цьому процесі є помічником, що супроводжує кожного вихованця в нову для нього галузь знань і досвіду, в середовищі фасилітаційної атмосфери (взаємоповаги, підтримки одне одного, де дорослий є тренером і надійним порадином).

Разом з тим, всі запропоновані форми, методи та прийоми, «приречені» на успіх при умові створення педагогом в дитячому середовищі фасилітаційної атмосфери, яка спиратиметься на взаємоповагу, підтримку однолітків, коли дорослий виступає тренером і надійним порадином.

Перспективи подальших досліджень. Усі викладені вище ідеї щодо формування стійких умінь у дітей старшого дошкільного віку будувати розповіді різного типу є предметом дисертаційного дослідження автора статті, а запропоновані інноваційні педагогічні підходи, прийоми та методи потребують подальшого підтвердження на практиці. Потребує теоретично-методичного уточнення запропоновані автором визначення понять термінів (розповідь – інструкція та розповідь – презентація).

Література

- Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf> (дата звернення 05.10.2018).
- Баранник Д. Х. Усне монологічне мовлення: дис... д-ра. філолог. наук. Київ, 1969. 305 с.
- Білодід І. К. Роль усної літературної мови в мовній практиці соціалістичного суспільства *Закономірності розвитку усного літературного мовлення*. Київ: Наукова думка, 1965. С. 5–54.
- Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: хрестоматія. Київ: Слово, 2005. 720 с.
- Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва: Прогрес, 1985. 448 с.
- Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психологічний та лінгвістичний аспекти. Київ: НМЦВО, 2003. 300 с.
- Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку: Монографія. Київ: Фенікс, 2008. 497 с.
- Ладыженская Т. А. Анализ устной речи учащихся V–VIII классов. Москва: АПН РСФСР, 1963.
- Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва: Смысл; Санкт-Петербург: Лань, 2003. 287 с.
- Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Москва: Просвещение, 1985. 513 с.

References

- Bazovij komponent doshkilnoyi osviti (nova redakciya) [The basic component of preschool education (new edition)]*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf> (ukr).
- Baranik, D. Kh. (1969). *Oral monologue*. Doctor's thesis. Kyiv, Ukraine (ukr).
- Bilodid, I. K. (1965). Rol usnoyi literaturnoyi movi v movnij praktici socialistichnogo suspilstva [The role of oral literary language in the linguistic practice of a socialist society]. *Zakonomirnosti rozvitku usnogo literaturnogo movlennya*. Kyiv, Ukraine: Naukova dumka, 5–54 (ukr).
- Bogush, A. M. (2005). *Doshkilna lingvodidaktika: hrestomatiya [Preschool lingvodidactics: a textbook]*. Kyiv, Ukraine: Slovo (ukr).
- Humboldt, V. (1985). *Yazyk i filosofiya kultury [Language and Philosophy of Culture]*. Moscow, Russia: Progress (rus).
- Kalmykova, L. O. (2003). *Formuvannya movlennyyevih umin i navichok u ditej: psihologichnij ta lingvistichnij aspekti [Formation of speech skills in children: psychological and linguistic aspects]*. Kyiv, Ukraine: NMCVO (ukr).
- Kalmykova, L. O. (2008). *Psihologiya formuvannya movlennyyevoyi diyalnosti u ditej doshkilnogo viku: Monografiya [Psychology of the formation of speech activity in preschool children: Monograph]*. Kyiv, Ukraine: Phoenix (ukr).
- Ladyzhenskaya, T. A. (1963). *Analiz ustnoj rechi uchashihsya V-VIII klassov [Analysis of oral speech of pupils of V–VIII classes]*. Moscow, Russia: APN RSFSR (rus).
- Leontiev, A. A. (2003). *Osnovy psiholingvistiki [Fundamentals of Psycholinguistics]*. Moscow: Smysl; Saint Petersburg: Lan (rus).
- Rosenthal, D. E. Telenkova, M. A. (1986). *Slovar – spravochnik lingvisticheskikh terminov [Dictionary – reference book of linguistic terms]*. Moscow, Russia: Prosveshenie (rus).

ФОРМИРОВАНИЕ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА УМЕНИЙ СОЗДАВАТЬ РАССКАЗЫ РАЗНОГО ТИПА

Савчин Александр, преподаватель кафедры психологии и педагогики дошкольного обучения,
Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий государственный
педагогический университет имени Григория Сковороды»,
ул. Сухомлинского, 30, 08401 Переяслав-Хмельницкий, Украина, sam111@ukr.net

В статье представлен анализ проблем формирования умений у детей старшего дошкольного возраста создавать рассказы разных типов. На основе теоретического анализа психолого-

педагогической и специальной литературы, исходя из основной дефиниции «создание рассказов», сформулированы подрядное определение относительно темы исследования: «составление рассказов разного типа». Раскрыты и обоснованы педагогические условия формирования устойчивых умений создания и целесообразного применения рассказов разного типа у детей старшего дошкольного возраста. Определены компоненты, критерии, показатели и уровни сформированности умений создавать разного типа рассказы у детей шестого года жизни. Выделены этапы формирования устойчивых умений конструировать разного типа рассказы у детей старших дошкольников.

Дефицит действенных педагогических технологий по формированию у детей старшего дошкольного возраста умений создавать рассказы всесторонней типизации значительно снижает эффективную подготовку детей к школе. Предложены следующие самостоятельные типы рассказов, как рассказ - инструкция и рассказ - презентация. Обозначены перспективы дальнейших научных исследований.

Предложенная педагогически – мотивационная технология по формированию у детей шестого года жизни стойких умений создавать рассказы разных типов типа обеспечивает маленькую личность действенным инструментом, который непременно будет благоприятствовать её самореализации, как в школьной среде, так и карьере, обществе, личной жизни.

Ключевые понятия: авторская педагогическая мотивационная технология; коучер; монологическая речь; рассказы всех типов; рассказ – инструкция; рассказ – презентация; связная речь; современные компьютерные гаджеты; тьютор; фасилитационная среда.

FORMATION OF SKILLS TO CREATE STORIES OF DIFFERENT TYPE IN SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Savchin Alexander, Lecturer of the Psychology and Pedagogy
of Preschool Education Department, State Higher Educational Institution
«Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»,
30 Sukhomlinsky Str., 08401 Pereiaslav-Khmelnytsky, Ukraine, sam111@ukr.net

The article gives an analysis of problems of formation of skills in children of the senior preschool age to build stories of different types. On the basis of the theoretical analysis of psycho-pedagogical and special literature, based on the main definition of «building a story», a subordinate term is formulated in relation to the topic of the study: «building stories of different types» The psychological and pedagogical conditions of formation of sustainable skills of creation and expedient use of stories of different types in children of the senior preschool age are revealed and substantiated. The components, criteria, indicators and levels of formation of abilities to build a different type of narration in children of the sixth year of life are determined. The stages of formation of persistent skills for building different types of stories by senior preschoolers are singled out.

The lack of effective pedagogical technologies in relation to the formation of skills in the children of the senior preschool age to build and expedient use of narration of comprehensive typing significantly reduces the effective preparation of children to school.

The proposed pedagogical and motivational technology for the formation of children of the sixth year of a sustainable ability to create stories of various types provides the small person an effective communicative tool, which will definitely promote its self-realization both in school environment and in career, society, own life.

The prospects for further research are outlined, such independent types of stories are presented as a story - an instruction and a story - a presentation.

Key words: author pedagogical motivational technology; coherent speech; coacher; facilitation environment; modern computer gadgets; monologic speech; narrative-instruction; stories of all types; story-presentation; tutor.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2018

Прийнято до друку 29.11.2018